

Riigikohtunik Juhan Sarve eriarvamus Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 30. juuni 2026. a otsusele asjas nr 5-26-5

PSJKS § 57 lg 5 alusel

1. Leian, et nii VTMS § 205 lg 1 esimene lause kui ka § 199 lg 3 on vastuolus PS § 20 lg-ga 1, § 22 lg-ga 1 ja § 24 lg-ga 5. Riigikohtul tulnuks vääртеomenetluse seadustiku need sätted PSJKS § 15 lg 1 p 2 alusel kehtetuks tunnistada. Otsuse jõustumise saanuks PSJKS § 58 lg 3 kohaselt edasi lükata, võimaldamaks seadusandjal kehtestada põhiseaduspärane vabaduse võtmise kord juhtudeks, mil menetlusalune isik võib enne kohtuotsuse materiaalsel jõustumist pakku minna või panna toime uue süüteo.

2. Tallinna Ringkonnakohtu veenvate argumentidega vääртеoaresti viivitamatu täitmisele pööramise praeguse korra põhiseadusvastasuse kohta jääb üle vaid nõustuda. Riigikohus leidis, et põhiseadusvastasust saab siiski eitada, kui tõlgendada VTMS § 209 põhiseadusega kooskõllaliselt. Mina seda seisukohta ei jaga. Nõudel tõlgendada seadust põhiseadusega kooskõllaliselt on piirid ja see ei või viia *contra legem* tõlgendamiseni (vt analoogiliselt EL õiguse kohaldamise kontekstis RKÜK 15.03.2022, 5-19-29/38, p 41).

3. Põhiseaduskonformne tõlgendamine ei tohi asendada menetlust, mille põhiseadus ise on põhiseadusvastaste normide õiguskorrrast kõrvaldamiseks ette näinud, s.o põhiseaduslikkuse järelevalvet. Kohtu õigus ja kohustus jätta kohtuasja lahendades normis kajastuv seadusandja tahe põhiseadusvastasena kõrvale (PS § 15 lg 2 ja § 152), on lahutamatuult seotud kohtu kohustusega järgida selleks ette nähtud korda. Üksnes põhiseaduslikkuse järelevalve menetlus, kuhu tuleb alati kaasata ka vaidlusaluse õigustloova akti andja ja kus lõppotsustus jääb Riigikohtu teha, annab kohtuotsusele normilooja tahte murdmiseks nõutava legitiimsuse. Teisisõnu ei tohi kohtuvõim põhiseadusega kooskõllalise tõlgendamise egiidi all võtta endale pädevust, mille põhiseadus ja seadus annab talle üksnes põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses. Kui kohus selle asemel, et tunnistada seadus põhiseadusvastaseks, tõlgendab seda põhiseaduspärase tulemuse saavutamiseks viisil, millele muud tõlgendusargumentid tuge ei anna, ei kaitse ta sellega seadusandjat. Vastupidi, see tähendab hoopis ulatuslikumat sekkumist seadusandja pädevusse ning on vastuolus PS §-ga 4, § 149 lg 3 teise lause ja § 152 lg-ga 2. Ühtlasi võib põhiseaduslikkuse järelevalve taandumine põhiseaduskonformse tõlgendamise ees tuua kaasa selle, et Eesti lõppastmes kontsentreeritud põhiseaduslikkuse järelevalve korraldus asendub konkreetse normikontrolli puhul tegelikult hajusa mudeliga. Viimane oleks õiguse ühetaolise kohaldamise seisukohalt ebasoovitav isegi siis, kui põhiseadus ja seadused seda lubaksid.

4. Põhiseaduskonformse tõlgenduse hinnaks ei tohi olla õigusselgusetus (RKÜKo 16.05.2008, 3-1-1-88-07, p 31; RKPJKo 20.04.2021, 5-20-10/13, p 27). Näiteks asjas nr 3-1-1-88-07 lükkas üldkogu tagasi mitu seadusetõlgendust, mis lubanuks kohtuväliste menetleja otsusega konfiskeeritud sõiduki omanikul vaidlustada konfiskeerimise kohtus ka siis, kui ta ei ole menetlusalune isik. Üldkogu leidis, et ükski tõlgendus, mis võimaldaks omaniku kaebeõigust jaatada, ei ole õiguse adressaatidele seaduse tekstist piisavalt äratuntav. Seepärast tunnistati toona – minu arvates igati õigustatult – konfiskeeritud sõiduki omaniku kaebeõiguse puudumine põhiseadusvastaseks. Seejuures sedastas üldkogu muu hulgas, et „[i]siku õigusi piirava täitevvõimu otsuse kohtus vaidlustamise tingimused ja kord peab olema sätestatud seaduse tekstis sedavõrd selgelt, et sellest on kõrvalise abita ja kohtupraktikat uurimata võimaline põhijoontes aru saada iga keskmine tähelepanelik isik.“

5. Sarnasel põhjusel tulnuks vääртеomenetluse seadustiku põhiseadusvastasust jaatada ka praeguses kohtuasjas. Tavapäraseid tõlgendusargumente kasutades ei ole võimalik jõuda järelduseni, et VTMS § 209 lg-s 1 nimetatud asjaoluna, mille tõttu ei ole viivitamatult võimalik täita vääртеo eest karistusena kohaldatud aresti, on käsitatav ka menetlusaluse isiku pakkumineku ja uue süüteo ohu

puudumine. Niisugune tõlgendus seisab seaduse sättest ja mõttest kaugemal, kui mõni nendest tõlgendustest, mida üldkogu pidas asjas nr 3-1-1-88-07 õigusselgusetuks. Peale selle lisab kolleegiumi enamuse käsitus väärtemenetlusse asjatut keerust nii menetlusaluse isiku kui ka kohtu jaoks. Lisaks on mõneti ebakindel, kas ja kuivõrd Riigikohtu juhised maakohute praktikas juurduvad.

6. VTMS § 205 lg 1 esimene lause sätestab, et kui kohtuotsuse täitmist ei ole edasi lükatud vastavalt sama seadustiku §-le 209 ja süüdlane oli kohtumenetluse ajaks kinni peetud, pöörab kohtuotsust täitmisele pöörav maakohunik kohtuotsuse aresti mõistmise kohta täitmisele viivitamata pärast selle tegemist. (Põhimõtteliselt samasugune kord tuleneb ka VTMS § 199 lg-st 3 koosmõjus § 201 lg-ga 1.) VTMS § 209 lg 1 näeb ette, et kui on asjaolusid, mille tõttu ei ole viivitamatult võimalik täita väärteto eest karistusena kohaldatud aresti, võib lahendit täitmisele pöörav maakohus süüdlase avalduse alusel oma määrusega aresti täitmisele pööramise edasi lükata, märkides määrukses edasilükkamise alguse ja lõpu kuupäeva.

7. Osundatud sätete kohaselt on aresti viivitamatu täitmisele pööramine (VTMS § 205 lg 1) reegel ning selle täitmisele pööramise edasilükkamine (VTMS § 209 lg 1) erand. Klassikaline tõlgenduskaanon ütleb, et normierandeid tuleb tõlgendada kitsalt (*exceptiones sunt strictissimae interpretationis*), mitte laiendavalt (*exceptiones non sunt extendendae*). Enamuse käsitus, mis paigutab VTMS § 209 lg 1 kohaldamisalasse ka isikult vabaduse võtmise aluste *puudumise*, muudab reegli ja erandi suhte eelduslikult vastupidiseks.

8. VTMS § 209 lg-s 1 ei ole tõesti loetelu asjaoludest, mis muudavad aresti viivitamatu täitmisele pööramise võimatuks. Siiski viitab sätte asukoht seaduses (17. peatüki 4. jagu „Kohtuvälise menetleja lahendi ja kohtulahendi täitmisel tekkivate küsimuste lahendamine“) ja ka normi sõnastus sellele, et VTMS § 209 lg-s 1 peetakse silmas *erandlikke* asjaolusid. Tegemist on asjaoludega, millega arvestamise vajadus ei ole aresti täitmisele pööramise puhul tavapärane. Need ilmnevad enamasti alles pärast kohtuotsuse tegemist ning vähemalt üldjuhul tuleb neid enda avalduses kirjeldada ja tõendada menetlusalusel isikul, kes taotleb aresti täitmisele pööramise edasilükkamist. Nõustun ringkonnakohtuga, et VTMS § 209 lg-s 1 peetakse silmas niisuguseid asjaolusid, nagu näiteks menetlusaluse isiku tervises seisund, tema lähedase hooldamise vajadus, olulise elukorraldusliku küsimuse lahendamine jmt.

9. Kui seadusandja oleks soovinud lubada arestiga karistatult vabaduse viivitamatut võtmist üksnes juhtudel, mil see on vajalik tema põgenemise või uue süüteo toimepanemise vältimiseks, oleks ta selle tingimuse seaduses sõnaselgelt ette näinud, mitte jätnud VTMS § 209 lg 1 reguleerida. Seda järeldust toetab võrdlus väärtemenetluse seadustiku vastuvõtmise ajal kehtinud kriminaalmenetluse koodeksi ning kehtiva kriminaalmenetluse seadustikuga. Nende järgi ei pöörata vabaduskaotuslikku karistust täitmisele enne korralise edasikaebete ammendumist, kuid kohus peab otsuse tegemisel eraldi lahendama küsimuse, kas isiku suhtes tuleb kohaldada tõkendit, sealhulgas vahistamist (KrMK § 263 lg 1 p 10 ja KrMS § 306 lg 1 p 9). Seega kriminaalmenetlusõiguses – mis on väärtemenetlusõiguse oluline eeskuju – ei käsitata jõustumata kohtuotsusega süüdi mõistetud isiku vabaduse piiramist seadusjärgse reeglina. Vastupidi, tegemist on erandiga, mille kohaldamine eeldab, et kohus on eraldi tuvastanud vahistamisaluse olemasolu.

10. Abstraktne oht, et arestiga karistatu läheb enne kohtuotsuse täitmist pakku või paneb toime uue süüteo, ei ole sedavõrd enesestmõistetav ja üleüldine, et pidada vabaduse võtmise aluse *puudumist* VTMS § 209 lg-s 1 nimetatud asjaoluks. Inimeselt vabaduse võtmiseks tuleb kohtul alati *ex officio* veenduda vabaduse võtmise aluse *olemasolus*, mitte aga seda lihtsalt *eeldada*. Seepärast ei saa ka nõustuda kolleegiumi enamuse seisukohaga, et aresti viivitamatu täitmisele pööramise korral piisab sellest, kui kohus kontrollib vabaduse võtmise aluse olemasolu üksnes juhul, kui menetlusalune isik esitab avalduse aresti täitmisele pööramise edasilükkamiseks.

11. Enamuse tõlgendus tekitab olukorra, kus kohus peab aresti viivitamatult täitmisele pöörama isegi siis, kui ta ei näe ohtu, et isik võiks pakku minna või uue süüteo toime panna, ent puudub isiku avaldus aresti edasilükkamiseks. Veenev ei ole argument, et kohus on aresti viivitamatu täitmisele pööramise edasilükkamisel seotud menetlusaluse isiku avaldusega, kuna inimene võib soovida aresti kohe ära kanda. Kui seadusandja pidanuks tõesti silmas menetlusaluse isiku võimalikku soovi arest kohe ära kanda, näinuks ta ette, et menetlusalune isik saab esitada avalduse aresti viivitamatuks täitmisele pööramiseks. Oleks tavapäratu ja ebamõistlik panna selleks, et vabastada aresti kohe kanda soovija avalduse esitamise vaevast, kõigile teistele arestiga karistatud inimestele kohustus esitada avaldus aresti täitmisele pööramise edasilükkamiseks. VTMS § 113 lg 6 kohaselt võivad kohtumenetluse pooled juba kohtuotsuse kuulutamisel apellatsiooniohigusest loobuda ja sel juhul ei ole ka takistusi otsuse viivitamatuks täitmiseks.

12. Riigikohtu tõlgenduse vastu räägib ka VTMS § 209 lg-s 1 nimetatud tingimus, mille kohaselt peab kohus aresti täitmisele pööramist edasi lükates *määruses* märkima edasilükkamise alguse ja lõpu *kuupäeva*. Niisugune sõnastus osutab esmalt sellele, et aresti täitmisele pööramise edasilükkamise otsustab kohus määrusega, s.o alles pärast otsuse tegemist. Küsimus, kas isik võib enne karistuse kandmist pakku minna või uusi süütegusid toime panna, tuleks aga üldreeglina lahendada juba kohtuotsust tehes. Teiseks, eitades isiku pakkumineku ja uute süütegude ohtu ning kohaldades seetõttu VTMS § 209 lg-t 1, ei saa kohus fikseerida aresti edasilükkamise tähtaja lõppu *kuupäevaliselt*, nagu seadus seda otsesõnu nõuab. Nimelt ei ole kohtule veel teada, kas edasikaebus esitatakse ja/või kui kaua seda menetletakse. Kolleegiumi enamuse seisukoht, et kohus võib kõnesoleva tähtaja määrata ka sündmusega, milleks võib olla näiteks see, et aresti mõistmise kohta tehtud kohtuotsust ei saa enam vaidlustada muul viisil kui teistmismenetluses, on vastuolus seaduse selge sõnastusega. Lisaks ei tagaks selliselt määratud tähtpäev menetlusalusele isikule piisavat selgust, millal ta peab ilmuma karistust kandma. Teave edasikaebemenetluse lõpu kohta ei pruugi temani (kohe) jõuda.

13. Niisiis ei anna VTMS § 209 lg 1 selget alust lükata aresti täitmisele pööramine edasi seetõttu, et puudub õiguspärane põhjus võtta menetlusaluselt isikult vabadus enne, kui tema edasikaebeõigus on ammendunud.

14. VTMS § 205 lg-s 1 ja § 199 lg-s 3 kajastuv seadusandja tahe on ühemõtteliselt suunatud sellele, et pöörata arest viivitamatult täitmisele ennekõike karistuse eesmärkide mõjusamaks saavutamiseks. VTMS § 199 lg 3 sätestab, et kohtuotsus aresti mõistmise kohta *jõustub* selle tegemisest (viimase all on ilmselt siiski silmas peetud *kuulutamist*). VTMS § 205 lg 1 räägib aresti mõistmise kohta tehtud kohtuotsuse viivitamatust *täitmisele pööramisest*, kusjuures isikut, kelle suhtes otsus täitmisele pööratakse, nimetab seadus *süüdlaseks* (VTMS § 18 lg 2). Niisugune mõistekasutus poleks kuidagi seletatav, kui aresti viivitamatu täitmisele pööramine oleks vääртеomenetluslik tagamisabinõu, nagu kolleegiumi enamus märkis. Tegelikult on seadusandja lähtunud eeldusest, et vaatamata edasikaebeõigusele on isik, keda maa- või ringkonnakohus karistab arestiga, vääртеos süüdi ja tema karistus tuleb selle mõjususe huvides kohe ellu viia.

15. Vaidlusaluste sätete niisugust sihti kinnitab ka ringkonnakohtu osutatud ajalooline argument. Nimelt on aresti viivitamatu täitmisele pööramise praegune kord peaaegu äravahetamiseni sarnane sellega, mis oli ette nähtud 1992. a jõustunud haldusõiguserikkumiste seadustiku § 330 lg-tes 1 ja 2 ning §-s 331, enne seda aga Eesti NSV administratiivõiguserikkumiste koodeksi §-des 328 ja 304. Seega pärineb käsitletav reeglistik nõukogude õigusest ja selle kujundamisel ega paraku ka ülevõtmisel vääртеomenetluse seadustikku ei ole põhiseadusega arvestatud. On usutav, et aresti viivitamatu täitmine aitab sageli tõesti kaasa selle eesmärkide mõjusamale saavutamisele. Nagu aga ka kolleegiumi enamus mõõnis, ei luba põhiseadus sel põhjusel inimeselt enne süüdimõistva kohtuotsuse materiaalset jõustumist vabadust võtta.

16. Erinevalt kolleegiumi enamusest ei arva ma sedagi, et väärtomenetluse seadustiku vaidlusalused sätted erineksid põhimõtteliselt nendest Vene ja varasematest Ukraina normidest, mille kohaldamise tõttu on EIK korduvalt tuvastanud EIÕK protokoll nr 7 art 2 lg 1 rikkumise. Siinkohal pole huvituseta märkida, et 8. oktoobri 2019. a otsuses Martynyuk vs. Venemaa nimetas EIK seda, et Vene õiguses ei ole haldusaresti peale esitataval apellatsioonil suspensiivset toimet, *struktuurseks probleemiks* (vt viidatud otsuse p 40).

17. Põhikohtuasjas on veel mitu menetlusaluse isiku põhiõiguste riive intensiivsust suurendavat asjaolu. Pärnu Maakohus kuulutas ja pööras täitmisele kohtuotsuse lõpposa, kus ei olnud põhjendusi. Põhjendustega tervikotsuse tegi kohus alles 24. novembril 2025, mil menetlusalune isik oli 25 arestipäevast 18 ära kandnud. Seega oli menetlusalune isik vaatamata apellatsiooni esitamisele 18 päeva vabadusest, ilma et tal oleks kättesaadavaks tehtud kohtu kirjalik põhjendus vabaduse võtmise kohta. Lisaks täitus apellatsioonitähhtaeg alles pärast seda, kui isik oli karistuse täielikult ära kandnud. Enne seda ei olnud ringkonnakohtul õiguslikult võimalik apellatsiooni läbi vaadata.

18. Ringkonnakohtu viidatud EIK praktikas on mh märgitud, et edu korral apellatsioonikohtus, saanuksid kaebajad alusetult kantud aresti eest hüvitist. Samas asus EIK seisukohale, et selline puhtalt kompensatoorne õiguskaitsevahend ei asenda kõrgema kohtu kontrolli ajal, mil saab veel takistada või lõpetada vabadusekaotusliku karistuse kandmise. Sarnaselt on praeguses kohtuasjas nii ringkonnakohus kui ka õiguskantsler leidnud, et kui apellatsioonimenetluses peaks ilmnenema, et maakohu koheselt täidetud otsus aresti mõistmise kohta oli vale, saab apellatsioonikohus tõdeda õiguste rikkumist ja hüvitada kahju.

19. Minu arvates pole aga ühemõtteliselt selge, kas seadus annab menetlusalusele aluse nõuda kahju hüvitamist, kui tema kantud arest apellatsiooni- või kassatsioonimenetluses tühistatakse või seda lühendatakse. SKHS § 5 lg 2 sätestab, et kui isiku suhtes lõpetatakse väärtomenetlus VTMS § 29 lg 1 p 1, 2, 3, 5 või 6 alusel, võib ta nõuda kahju hüvitamist juhul, kui see tekitati: 1) tema *kinnipidamisega* väärtomenetluses; 2) *ebamõistliku menetlusajaga*; 3) *vara arestimise* või *äravõtmisega*. Menetlusaluse isiku õiguse nõuda varasema *karistuse* (sh arestiga) tekitatud kahju hüvitamist näeb ette SKHS § 6 lg 2. Osutatud säte kohaldub aga üksnes juhul, kui *teistmise* (VTMS § 179 jj) tõttu uuendatud väärtetoasja uue arutamise tulemusel mõistetakse isikule varasemaga võrreldes kergem karistus või isiku suhtes lõpetatakse väärtomenetlus VTMS § 29 lg 1 p 1, 2, 3, 5 või 6 alusel. Kui kohus on aresti mõistes rikkunud süüliselt menetlusõigust, tuleb SKHS § 7 lg 3 järgi kohaldada riigivastutuse seadust. RVastS § 15 lg 1 sätestab, et isik võib nõuda kohtumenetluse käigus, sealhulgas kohtulahendiga tekitatud kahju hüvitamist üksnes juhul, kui kohtunik on kohtumenetluse käigus toime pannud kuriteo. Veidi avaramad kahju hüvitamise võimalused tekivad isikul alles pärast tema individuaalkaebuse rahuldamist EIK-is (RVastS § 15 lg 3¹).

20. Seega ei sätesta seadus vähemasti mitte *selget* alust, mis võimaldaks menetlusalusel isikul nõuda aresti kandmisest tingitud kahju hüvitamist, kui arest tühistatakse või seda lühendatakse apellatsiooni- või kassatsioonimenetluses. Pole küll välistatud, et sel juhul tuleb kõne alla SKHS § 5 lg 2 p 1 kohaldamine analoogia korras või kahju hüvitamise aluse puudumise põhiseadusvastaseks tunnistamine. Siiski kõneleb osutatud õiguslik ebakindlus lisaargumendina VTMS § 205 lg 1 ja § 199 lg 3 põhiseadusvastasuse kasuks.

(allkirjastatud digitaalselt)